Nhà báo cách mạng Ngô Tất Tố - những mạch nguồn của tài năng

PGS,TS NGUYỄN THỊ TUYẾT THU
Học viện Báo chí và Tuyên truyền; Email: nguyentuyetthuajc@gmail.com

Nhận ngày 7 tháng 4 năm 2022; chấp nhận đăng tháng 6 năm 2022.

Tóm tắt: *Ngô Tất Tố là một tài năng lớn đa dạng trên nhiều lĩnh vực, mà nổi bật nhất là văn chương và báo chí. Bài viết lý giải cơ sở hình thành tài năng xuất chúng của nhà báo cách mạng Ngô Tất Tố. Sở dĩ đạt một kỷ lục ấn tượng trong làng báo - làng văn đầu thế kỷ XX trước hết là do sự hiếu học và cầu thị nên ông đã tích luỹ được một khối kiến thức uyên bác; do tâm huyết với nghề không ngừng rèn đức, luyện tài, thêm vào đó là do ảnh hưởng của văn hoá quê hương và thời đại. Bài viết rút ra những bài học hữu ích cho đội ngũ những người làm báo và sinh viên học ngành báo chí trong cả nước.*
Từ khóa: *cơ sở hình thành; tài năng báo chí; bản lĩnh nghề báo; dấn thân vì nghề.*

Abstract: *Revolutionary journalist Ngo Tat To is a great talent in lots of fields, most notably literature and journalism. The article explains the foundation of his outstanding talent. His impressive achievements in literature-journalism in the early 20th century primarily resulted from studiousness and curiosity which helped him accumulate a wealth of erudite knowledge. Other factors included his dedication to the profession, constant practice of virtue and talents as well as the influence of homeland culture and the times. Accordingly, the article draws useful lessons for journalists and students studying journalism nationwide.*
Keywords: *foundation; journalistic talent; journalistic courage; dedication to the profession.*

1. Một kỷ lục trong làng báo, làng văn trước 1945

Ngô Tất Tố sinh năm 1893 mất năm 1954, viết báo với 26 bút danh.

Các báo đã cộng tác: An Nam tạp chí, Đông Pháp thời báo, Đông Phương, Công Dân, Thần Chung, Phổ thông, Phụ nữ tân văn, Trung Bắc chủ nhật, Đông Thanh, Hà Nội Tân văn, Hải Phòng tuần báo, Thực Nghiệp, Tương Lai, Con Ong, Việt Nữ, Thời Vụ, Tiểu Thuyết Thứ Ba, Cứu Quốc khu XII, Thông Tin khu XII, Tạp chí Văn Nghệ trung ương, Cứu Quốc trung ương... Tổng số tác phẩm đăng báo đã tìm thấy: 1350.

Các giải thưởng: Giải thưởng Hồ Chí Minh về văn học nghệ thuật (Đợt 1,1996); Giải ba cho các tác phẩm dịch: "Trời hửng", "Trước lửa chiến đấu" (Giải thưởng Văn nghệ Việt Nam 1951-1952), Giải khuyến khích cho vở chèo: "Nữ chiến sĩ Bùi Thị Phác" (Giải thưởng Văn nghệ Việt Nam, 1951-1952).

Những đánh giá về Ngô Tất Tố từ trước đến nay thường ổn định, tác phẩm của ông luôn được xã hội trân trọng và càng ngày càng được tôn vinh. Ông không chỉ là một nhà văn lớn mà còn là một nhà báo có biệt tài, một tay ngôn luận xuất sắc trong đám nhà Nho[1]. Thật đáng kinh ngạc, ông Đầu xứ đã có tới hơn 800 tiểu phẩm và không ít phóng sự để đời. Những tác phẩm quý báu ấy cánh nhà báo, nhà văn Tây học khó mà có được.

Một nhà Nho trở thành một nhà văn xuôi Quốc ngữ giỏi đã là sự lạ. Nhưng một bậc "*chân Nho*" không hề qua trường lớp huấn luyện, không hề qua Tây học đã mạnh dạn đi làm báo mà lại trở thành một đỉnh cao trong làng báo tài năng, sôi động, kiêu bạc đương thời lại càng là một sự lạ hơn. Từ làm báo chuyển sang viết văn lập tức có ngay *Tắt đèn* "kiệt tác tòng lai chưa từng thấy"[2]: nội dung đã mới, văn viết rất mới, tư tưởng rất mới và kỹ thuật viết tiểu thuyết cũng rất mới! Cùng với "Lều chõng", "Trong rừng nho"… tác giả đã trở thành *một cây bút tiểu thuyết - phóng sự cự phách trong làng văn.*

Với 26 bút danh khác nhau, ông Đầu xứ Tố đã làm nên bao kỳ tích! Quả là điều bí ẩn khó tin!

Ba mươi năm cầm bút miệt mài, bằng tài năng và tâm huyết, ông đã xuất hiện với nhiều tư cách: nhà báo, nhà văn, nhà nghiên cứu, nhà dịch thuật, phê bình… Có rất nhiều tài năng trong một con người, mà ở cương vị nào Ngô Tất Tố cũng có những đóng góp quan trọng. "*Giống như một cầu thủ bóng đá, ông đá được ở mọi vị trí, ông có mặt ở nhiều thế tài, và ngả nào cũng độc đáo, ở thế nào cũng bộc lộ được bản sắc ngòi bút của mình*"[3]. Vượt qua sự thử thách của thời gian "khối trước tác khổng lồ, đa dạng của Ngô Tất Tố càng ngày càng lấp lánh vẻ đẹp của một tài năng, một tấm lòng, một nhân cách lớn"[4].

Để hình thành một tài năng, nhất là trong lĩnh vực văn chương - báo chí thì trước hết bản thân nghệ sĩ phải có năng khiếu, có những yếu tố thiên bẩm, nhất là phải có sự say mê và một bản lĩnh để vượt lên chính mình. Thứ đến là ảnh hưởng của văn hóa gia đình và văn hoá vùng. Và cuối cùng là tác động tích cực của văn hóa thời đại. Liệu những điều ấy có đúng với nhà báo lớn Ngô Tất Tố?

2. Một tâm huyết say mê nghiệp báo, nghề báo!

Không chỉ là một tài năng mà ông Đầu xứ còn là một người tâm huyết. Cái tài và cái tâm ấy ông đã hiến dâng trọn vẹn cho nghề văn nghiệp báo. Là một nhà nho cuối mùa, giữa lúc phần đông *những người muôn năm cũ* hoặc là chỉ biết buông xuôi cho số phận, lặng lẽ, bẽ bàng rút lui khỏi diễn đàn văn hoá cốt giữ cho mình độc thiện kỳ thân hay bất đắc chí mà trở thành những bậc tài tử ngao ngán thời thế trong một chữ ngông như Tú Xương, Tản Đà; thì giống như Phạm Duy Tốn, Nguyễn Bá Học, Nguyễn Bá Trác, Lê Bá Trạc, Nguyễn Đỗ Mục, Đoàn Trọng Thuật… Ngô Tất Tố đã khởi đầu sự nghiệp bằng nghề làm báo. Không lập công được như chí sĩ họ Phan, ông đã chọn cho mình con đường lập ngôn và đó là một lựa chọn thật sự sáng suốt. Đi viết văn làm báo, ông như tìm thấy chính mình và càng ngày càng khẳng định: con đường phụng sự Tổ quốc của mình chính là con đường cầm bút.

Không chỉ là một nhà nho hành đạo, ông còn là một trí thức bình dân, với tâm huyết, tài năng của mình. Ngô Tất Tố trở thành một mẫu hình văn hoá Việt Nam tiêu biểu. Nếu nói theo V.I. Lênin: khi xã hội đã phân chia giai cấp trong một nền văn hoá của mỗi dân tộc có hai nền văn hoá: một nền văn hoá dân gian và một nền văn hoá bác học, thì Ngô Tất Tố chính là nhân cách văn hóa Việt Nam nhất đương thời. Trước khi đến với văn hóa bác học, ông đã tắm mình trong ánh sáng của nền văn hóa dân gian thuần khiết, trong lành. Trước khi đến với "Kinh thi" ông đã thuộc bao câu dân ca Quan họ. Trước khi đến với Bắc sử ông đã làu thông bao truyền thuyết dân gian. Mang trong mình hai mã di truyền văn hoá, dù đỗ đạt nhưng không một ngày làm quan, suốt đời sống với nhân dân trong cảnh đói nghèo, cùng hít thở khí quyển của văn hóa dân gian nên gien trội của Ngô Tất Tố thuộc về văn hóa mẹ, tư tưởng của ông là tư tưởng của nhân dân nên khỏe khoắn, lành mạnh. Cuộc hòa kết hai dòng dân gian và bác học; sự thông tuệ, minh triết, hồn nhiên, sức sống phồn thực của dân gian đã nhập vào sự uyên bác, mực thước, cẩn trọng, lão thực của Nho giáo đã sinh ra tài năng lớn Ngô Tất Tố.

3. Nơi gặp gỡ những nguồn mạch văn hóa

Vùng quê Kinh Bắc địa linh nhân kiệt với biết bao trầm tích văn hoá cũng góp phần không nhỏ vào sự hình thành nhân cách của ông. Nơi ấy không chỉ là địa linh có phong cảnh hữu tình, bờ xôi ruộng mật mà còn là nơi có nhiều hội hè đình đám, đền chùa miếu mạo, nơi có nhiều nhà khoa bảng, rất nhiều tài danh và rất lắm mỹ nhân. Đó cũng là mảnh đất ghi giữ những câu chuyện cổ hay nhất nước Nam, những bức tranh Đông Hồ đẹp đẽ với sắc màu tươi sáng, cùng những câu hát dân ca Quan họ mượt mà, duyên dáng, đầy sức quyến rũ mê đắm hồn người. Nhà nho Ngô Tất Tố đã có may mắn được thừa hưởng tinh hoa của cả hai nguồn: từ xứ quê Kinh Bắc và Hà thành hoa lệ. Quê hương yêu dấu Bắc Ninh cho ông những hiểu biết sâu sắc về nông thôn và truyền thống dân tộc để có được những "Tắt đèn", "Việc làng", "Nữ chiến sĩ Bùi Thị Phác" .. Từ trường tỏa ra từ chốn kinh kỳ mang đến cho ông sự lịch lãm, thức thời để vượt qua tất cả những bậc hủ nho mà có được những "Lều chõng", "Trong rừng Nho", "Phê bình Nho giáo của Trần Trọng Kim"… Có thể khẳng định Ngô Tất Tố tài năng không chỉ là đại biểu ưu tú của vùng văn hóa Kinh Bắc mà còn là đại biểu cho một tư tưởng văn hóa mới biết tiếp thu những giá trị tinh hoa cổ điển!

4. Một nền móng học vấn vững chắc

Một nhà báo lớn luôn phải có một học vấn vững vàng, rộng lớn. Thông hiểu cả Nho - Y - Lý - Số nhưng cũng là một trí thức bình dân, Ngô Tất Tố tường tận cặn kẽ mọi vẻ đẹp văn hoá dân gian. Khi có điều kiện tiếp xúc với văn hoá phương Tây, quá trình tiếp biến văn hoá lập tức đã làm cho văn hoá nảy sinh văn hoá. Những nhân tố mới được tiếp nhận qua quá trình giao lưu đã trở thành những cú hích làm cho truyền thống tự đổi mới, là nguồn năng lượng giúp Ngô Tất Tố nhanh chóng có một cuộc vượt gộp, tạo nên nơi ông một cuộc bùng nổ văn hoá. Nhờ cắm rễ rất sâu vào truyền thống mà nhà văn hoá họ Ngô đã có thể bay rất cao và rất xa, vượt lên cùng nhân loại. Với tinh thần dân tộc, ông Đầu xứ Tố đã thực sự trở thành một chiến sĩ văn hoá với những đóng góp lớn lao. Ông tham gia hết mình trên nhiều lĩnh vực mà ở lĩnh vực nào cũng rất thành công. Sự mực thước, cẩn trọng, uyên thâm của nhà nho đã giúp Ngô Tất Tố xa mà rất gần, xưa mà không cũ, không hề có vẻ lạ lẫm, "thất cước" như cánh nhà văn trẻ: Vũ Trọng Phụng, Xuân Diệu. Quá trình tiếp thu văn hoá phương Tây ở độ chín muồi, nhuần nhị đã làm cho nhà văn hoá họ Ngô vừa truyền thống nhưng cũng rất hiện đại. Tầm đón nhận văn hoá cao do đã thu hút được toàn bộ tinh hoa của mọi nền văn hoá khi tiếp xúc đã giúp luôn có những lựa chọn tỉnh táo, phù hợp, để luôn luôn đi đúng hướng và trở thành một nhà văn hoá của tương lai. Tuy là một nhà nho nhưng ông hết sức tiến bộ, dường như vẫn là người đồng hành cùng thế kỷ với chúng ta.

Như vậy, nguyên nhân thành công của Ngô Tất Tố trước hết là bởi ông là một nhà văn hoá lớn với trình độ học vấn uyên bác. Những kiến thức có được ở ông không phải chỉ qua đào tạo ở nhà trường Nho giáo mà thường xuyên được bổ túc bằng con đường tự học, một sự nỗ lực phi thường. Học qua sách vở, báo chí, qua bạn bè… Qua "Tân Thư", ông đã tự mở cửa sổ nhìn ra thế giới phương Tây và đã thật sự trưởng thành nhờ con đường tác nghiệp. Và Ngô Tất Tố chắc cũng học được rất nhiều từ cuộc sống sôi động, muôn hình muôn vẻ bởi bước chân ông Đầu xứ đã từng xuôi ngược Bắc Nam, ngòi bút Ngô Tất Tố đã từng tung hoành trên rất nhiều mặt báo, viết rất nhiều thể loại. Nhờ hiếu học và cầu thị mà kiến thức của ông không tụt hậu, cũng không chỉ ngang với các bậc đàn em Tây học mà ông còn vượt lên để trở thành người đi trước thời đại. Do gắn bó máu thịt với đời sống sôi động đương thời mà Ngô Tất Tố đã dễ dàng trút bỏ được cái dáng vẻ ngu ngơ của vị chủ bút "An Nam tạp chí" Nguyễn Khắc Hiếu và cũng không chỉ là một cây bút giàu chất nhân văn mà còn là một ***nhà báo tiến bộ rất giàu chất chính trị***. Thông thường thì

các nhà Nho Việt Nam thời đầu thế kỷ XX không thể tiếp tục đi trên con đường hiện đại hoá văn học, chỉ dừng lại với Khang Hữu Vi, Lương Khải Siêu, Hồ Thích... Nhưng riêng Ngô Tất Tố đã có một cuộc bứt phá ngoạn mục, đã vươn tới tiếp nhận tư tưởng tiến bộ của Lỗ Tấn, Quách Mạt Nhược. Rồi qua nhà xuất bản tiến bộ Tam Liên, nhà nho họ Ngô đã đến với những tư tưởng tiến bộ phương Tây, nhờ thế mà đã bắt kịp thời đại và đi đến tận cùng trên con đường hiện đại hoá nền văn hoá dân tộc đầu thế kỷ XX.

Dĩ nhiên, nói đến Ngô Tất Tố không thể không nói đến cái bản lĩnh cứng cỏi, phẩm chất quan trọng trong đạo đức nghề nghiệp đã tạo nên ở ông cái dũng khí có một không hai trong làng báo, làng văn; giúp ông nhiều phen quyền biến, dám đấu tranh trực diện với mọi kẻ thù. Từ bọn thực dân chóp bu như toàn quyền, thống sứ đến bọn quan lại An Nam mũ cao áo dài, những tuần phủ, tổng đốc, nghị viên, từ bọn lý trưởng, hào mục đến những thói hư tật xấu nhan nhản giữa buổi giao thời… đều bị ông lớn tiếng, thẳng thắn phê phán. Khí tiết nhà nho, sự cứng cỏi của bậc quân tử, kết hợp với truyền thống anh hùng của dân tộc, giúp nhà văn, nhà báo Ngô Tất Tố trở thành *người chiến sĩ văn hoá kiên cường, dũng cảm, dám tấn công, không hề thoả hiệp*. Đó chính là một phẩm chất hết sức quý báu của người cầm bút.

5. Bài học cho đội ngũ người làm báo và những sinh viên học nghề báo

Cuộc đời và sự nghiệp Ngô Tất Tố, cho thấy muốn trở thành một nhà báo, nhà văn giỏi, *trước hết* là phải tâm huyết với nghề. *Say mê nghề nghiệp, có lửa trong lòng,* đó là nhân tố đầu tiên để con người vươn tới sự sáng tạo. Nghề gì cũng vậy, chỉ vì mục đích mưu sinh tất sẽ thấy nghề ấy thật nhạt nhẽo, vô vị, nặng nề.

Thứ nữa là tinh thần ham học hỏi, không ngừng nâng cao kiến thức để không tụt hậu. Đặc biệt là kiến thức Ngữ văn. Nhờ ảnh hưởng qua lại giữa văn và báo mà cụ Ngô Tất Tố mới có một bút lực lớn và một bút hồn luôn tươi mới. Trong thời đại 4.0 hôm nay, đứng lại tức là đã lùi so với lịch sử rất xa. Học dưới nhiều hình thức, ở mọi nơi, mọi chỗ. Học trong sách vở, học ở các bậc đàn anh đi trước, học ở đồng nghiệp, học ở cuộc đời, học ở dân gian. Xưa trong sách "Luận ngữ", Khổng Tử từng khuyên răn: Không học "Kinh Thi" lấy gì mà nói! Mỗi nhà báo, nhà văn trước hết phải là nhà văn hoá theo đúng nghĩa cao quý của từ này. Chỉ có như thế mới có khả năng phát hiện những tảng băng ngầm trong mỗi sự kiện, mới có thể tác nghiệp lâu dài và mới mong có được những tác phẩm để đời.

Thứ ba, là không ngừng rèn luyện phẩm chất đạo đức, bản lĩnh của nhà báo. Con người Việt Nam ngàn đời là con người đạo đức và con người dân tộc. Ngô Tất Tố xưa đã nêu tấm gương của một người cầm bút: *uy vũ bất năng khuất, giữa đường dẫu thấy bất bằng mà tha*. Theo tấm gương ông, những người làm báo và học nghề làm báo hôm nay cũng không được uốn cong ngòi bút và cũng phải luôn giữ cho mình một trái tim nhân hậu, một tình yêu cuộc sống tràn đầy.

Nhà báo giỏi luôn cần phải có *những cuộc lên đường*, đến những vùng đất mới để mở rộng tầm mắt và có thêm những kiến thức thực tế quan trọng cho nghề nghiệp. Đồng thời không ngừng rèn luyện đạo đức nghề nghiệp, rèn luyện ngòi bút. Dĩ nhiên cùng với đi và viết là đọc, bởi: "*Sách đọc muôn ngàn cuốn/ Hạ bút như có thần*" (Đỗ Phủ)./.

(1), (2) Vũ Trọng Phụng, *Báo Thời Vụ*, số 100 ra ngày 31.1.1939.

(3) Vương Trí Nhàn, *Nhà nho thức thời, cây bút tình cảm Ngô Tất Tố*, Tạp chí Văn học, tháng 1.1994, tr. 57.

(4) Mai Hương (2003), *Thay lời bạt*: "*Ngô Tất Tố và tấm lòng*", in trong sách *Ngô Tất Tố một tài năng lớn đa dạng,* Nxb. Văn hóa Thông tin, H., tr.4.